

Читання молодших школярів: зміни і виклики в умовах розвитку інформаційного суспільства

Мартиненко Валентина Олександрівна,
канд. пед. наук, провідний науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України
Україна

У ХХІ столітті, в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, збільшення медіаресурсів, читання дитячих книжок, яке протягом тривалого часу розглядалося як спосіб проведення цікавого дозвілля дітей, вважалося досить престижним заняттям, - вступило у жорстку конкуренцію з активною взаємодією учнів з електронною продукцією. Традиційне читання стало конкурувати з читанням з екрану, читанням-слуханням, що не могло не позначитися на якісно-кількісних показниках техніки читання, а також повноцінного розуміння молодшими школярами текстів різних видів на традиційних, паперових носіях.

Вивчення цього питання засвідчує тенденцію до збільшення масиву дітей, які застосовують у 3-4 класах поскладовий спосіб читання, суцільний, лінійний прийом сканування тексту у ситуаціях, коли доцільно застосовувати вибіркового чи переглядового види читання; фрагментарне розуміння змісту твору; відсутність звички у таких учнів застосовувати прийом перечитування тексту чи окремих епізодів для надання чи уточнення правильної відповіді. Є підстави говорити про недостатню сформованість у школярів автomonіторингу розуміння під час читання.

За останні роки істотно зросла кількість незрозумілих дітям слів, словосполучень, висловів у текстах з числа загальноживаної, нейтральної лексики. Звертає на себе увагу той факт, що значна частина учнів утруднюється у розумінні лексичного значення слів не ізольовано, а в контексті, де в багатьох випадках неважко здогадатися про сутність того чи іншого слова, вислову із змісту, а також виявляють утруднення під час виконання завдань на правильне знаходження відповідності між словом і його значенням.

Така ситуація спонукає до переосмислення функціональної ролі і завдань читання учнів в інформаційному суспільстві, пошуку нових навчальних технологій смислового читання, розвиток позитивної мотивації до читання, посилення уваги до розвитку ціннісних орієнтирів читацької діяльності.

Інформаційне суспільство ґрунтується на досягненнях інформаційних технологій. Воно ставить завдання не лише збереження та використання інформації, а також її критичного осмислення, інтерпретації. Отже, читання, на думку Н. М.Сметаннікової, важливо розглядати під кутом зору діяльності суб'єкта із створення свого індивідуального смислу тексту. Для того, щоб розвинути здатність індивіда створювати власні смисли, інтерпретуючи текст, потрібно у межах сучасної системи освіти виховати активного, креативного читача [1, с.39].

У сучасних соціокультурних умовах, навчання читання у початковій школі не може обмежуватися лише академічними цілями. У контексті аналізу функціональності процесу читання заслуговує на увагу теза про те, що «надважливою проблемою сучасної методичної науки стає не пошук нових шляхів і форм аналізу тексту на уроках, а розроблення ефективних методик смислового читання»[2 ,с.130]. Крім того, навчання читання у сучасних умовах ґрунтується на засадах компетентнісного підходу і включає функціональні та операційні цілі, пов'язані із гнучкістю застосування учнями у практичній, навчальній діяльності набутих читацьких прийомів залежно від мети читання та оволодіння новими в умовах динамічного розвитку суспільства. Тобто, педагогічна наука і шкільна практика мають оперативно реагувати на зміни і виклики, які постають перед ними в умовах сучасної ситуації розвитку суспільства та інформаційних технологій.

Проілюструємо це на таких прикладах. У 2017 р. співробітники відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, беручи участь у розробленні нового Державного стандарту початкової освіти та Типових освітніх програм для 1-2 і 3-4 класів під керівництвом О. Я. Савченко, у змісті Мовно-літературної галузі виокремили новий змістовий блок «Медіаграмотність», який

передбачає формування у школярів умінь і навичок роботи з медіатекстами та іншими медіаресурсами [3; 4; 5]. Сьогодні до чинних підручників з читання та української мови включено відповідну систему вправ і завдань.

Відповідного переосмислення під час розроблення Типових освітніх програм для 1-2 і 3-4 класів зазнав підхід до одного з ключових завдань навчання в початковій школі - формування й розвиток у школярів повноцінної навички читання. У зазначених програмах вона (навичка) розглядається як універсальний інструмент функціональної грамотності, яка, в свою чергу, є важливим індивідуальним ресурсом для самореалізації людини в сучасному світі [4; с.17].

Зазначимо, що функціональна грамотність в рамках діяльнісного та компетентнісного підходів усвідомлюється як гарантія безпеки життєдіяльності людини, засіб її успішного життєвладштування у змінному світі [6, с.281]. Її концепція ґрунтується на індивідуальному досвіді особистості в різних соціальних ситуаціях. Функціонально грамотна особистість у контексті читання – це насамперед успішна людина, яка, застосовуючи набуті читацькі навички, різні види читання, залежно від його мети, вміє оперативно працювати з різними за обсягом і формою текстами, із значними масивами текстової і позатекстової інформації: критично її осмислювати й оцінювати, усвідомлено вибирати при цьому потрібну, розрізняти достовірну і недостовірну; швидко оволодіває новими вміннями, навичками, способами діяльності та гнучко застосовує їх з урахуванням змін і тенденцій, які відбуваються у навчальному середовищі і суспільстві загалом.

Не менш важливо, на нашу думку, в умовах підвищеної інтенсивності інформаційного середовища, посилити увагу до формування у дітей особливого виду грамотності - читання для задоволення, для відчуття особистісного зростання, радості спілкування з іншими людьми, яке також сприяє набуттю школярами індивідуального досвіду читача, емоційно-чуттєвого досвіду і ціннісних орієнтирів.

Тобто, починаючи з початкової школи, формування повноцінної навички читання має, серед іншого, передбачати здатність застосовувати навичку не

лише як інструмент для самоосвіти, опанування новим, а й для власного поступу, оволодіння новими читацькими технологіями, реалізації пізнавальних інтересів, успішної інтеграції в соціум, який постійно і швидко змінюється.

Такий підхід до читацької діяльності вимагає гнучкого застосування продуктивних читацьких стратегій, кваліфікованого володіння ними педагогами, які навчають дітей, активного залучення до цього процесу батьків, працівників бібліотек.

Список використаних джерел:

1. Сметанникова Н. Н. (2015). Актуальные вопросы обучения чтению и письму в современной системе образования и обучения. *Материалы VIII Всероссийской научно-практической конференции «Национальная программа поддержки и развития чтения: проблемы и перспективы»*. (с.26-42). Москва.
2. Романичева Е. С. (2011). Современный школьник и/или стратегический читатель? *Филология и искусствоведение* (3), 129 -132.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. (2018). [електронний ресурс] –[Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>];
4. Типова освітня програма для учнів 1-2 класів. (2018). [електронний ресурс] –] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>].
5. Типова освітня програма для учнів 3-4 класів. (2018). [електронний ресурс] –[Режим доступу:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>]
6. Ермоленко В. А.(2014). Чтение в контексте формирования и развития функциональной грамотности. *Чтение. XXI век* (с.270-291). Челябинск.